

dansk bogarbejde i Sydslesvig. For 150 år siden oprettedes det første danske »læsebibliotek« i Flensborg by, for 100 år siden etableredes det første danske centralbibliotek i Sønderjylland i Flensborg, og for 70 år siden blev bogsamlingen på Flensborghus til i forbindelse med den organisatoriske opbygning af det danske mindretal syd for den nye grænse. Ud over 1841, 1891 og 1921 er 1959 et vigtigt år i Sydslesvigs danske bibliotekshistorie, for da flyttede biblioteket fra Flensborghus til en nyopført bygning. Samtidig tog det navneforandring til »Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig«, men vigtigst er nok, at den nye bygning blev udgangspunktet for en stærk udvidelse af aktiviteterne, som kan kendetegnes med ordene: fra bogsamling til kulturhus. Den nye bygning blev iøvrigt hurtigt for lille og efter lang tids forberedelse kunne en stor tilbygning indvies i 1987.

Hovedparten af bogen, omhandlende tiden fra 1841 til ca. 1970, er skrevet af arkivar Lars N. Henningsen og er den første større, samlede oversigt over Sydslesvigs danske bibliotekshistorie. Bogen drejer sig ikke kun om Flensborg, men også om Slesvig og Husum og bogbusarbejdet i landdistrikterne. Lars Henningsen beskriver bibliotekernes udvikling i sammenhæng med den danske bevægelses skiftende kulturpolitiske fremstød og tilbageslag. Forfatteren lægger endvidere stor vægt på at skildre den gennem hele perioden altafgørende støtte fra nationale kredse i kongeriget og efter 1920 også fra den danske stat. Med rette stiller han sig kritisk overfor en tradition indenfor det dansk-sydslesvigske biblioteksvæsen for at gøre udlånstillene og bogbestandens størrelse til eneste målestok for arbejdets succes.

Lars Henningsens afsnit rummer endvidere interessante småportrætter af ledende og menige bibliotekarer i

biblioteksarbejdet. Det gælder bl.a. pioneren Alexandra Johannsen, der fra 1891 bestyrede bogsamlingen i faderen, rigsdagsmand Gustav Johannsens villa og to markante skikkelser fra opbygningen i begyndelsen af 1920-erne: Den dansk-nationale fanatiker V.J. Holstein-Rathlou, der fra Århus ledede hovedbiblioteket fra 1921 til afskedigelsen i 1925 og frk. Debora Martin, der trods sin snakkesalighed og manglende systematiske sans havde en særlig evne til at komme i kontakt med lånerne, hvoraf mange var uvante med bøger og biblioteker. Der er også gode skildringer af den flittige Fr. Mommsen og den diplomatiske Torben Glah.

Et særligt afsnit er viet bibliotekets to forskningsinstitutioner, Studiefdelingen og Arkivet, hvor der forskes i og indsamles materiale til Sydslesvigs historie. Ligeledes er der sat et særligt kapitel af til kunsten på biblioteket. Her behandler kunstneren og bibliotekaren Viggo Böhrnsen Jensen bl.a. Ib Braases skulptur »Atelier mellem grænser«, som næst efter Istedløven er det mest omdiskuterede kunstværk i hvert fald i Flensborg Avis.

Overbibliotekar Jørgen Hamre afrunder med en oversigt over de sidste 20 års biblioteksarbejde den vellykkede jubilæumsbog.

Hans Schultz Hansen

Helmut Willert: *Anfänge und frühe Entwicklung der Städte Kiel, Oldesloe und Plön*. Quellen u. Forschungen z. Gesch. Schleswig-Holsteins, Bd. 96. (Karl Wachholtz, 1990). 359 s.

I middelalderens Holsten var der storbyer som Hamburg og Lübeck, men derudover ca. 10 mindre byer. Helmut Willert har foretaget en systematisk sammenligning af tre af disse byer: den

hurtigt voksende hansestad Kiel, den meget mindre ved Trave-floden beliggende Oldesloe (siden 1910 Bad Oldesloe) og den endnu mindre by Plön i det holstenske sø-område. Valget af disse tre byer skyldes deres *forskellige* oprindelse, funktioner i området og historiske udvikling. Byerne sammenlignes m.h.t. præurban fortid, bygrundlæggelse, økonomiske/sociale forhold og politisk/retlig udvikling.

Resultatet er, at disse byer virkelig adskiller sig på omtrent alle punkter. Selv når de har samme byherre, udsættes de for vidt forskellig behandling. Deres juridiske, indre forfatning – med f.eks. råd og borgmestre – er det område, hvor de ligner hinanden mest. Men det skyldes især, at de alle i 1200-tallet af deres byherre fik tilladelse til at anvende den lybske stadsret.

Willerts afhandling er en tysk disputats, og på den baggrund overraskende udførlig, hvad det lokalhistoriske angår. Der gøres meget ud af kildekritikken, men kun lidt ud af diskussionen af de begreber, som anvendes til sammenligningen. Her støtter han sig til forskere som Schlesinger og Ebel. Næsten kun tysk forskning er inddraget, skønt han pointerer Kiels handelsforbindelser med Flandern, Novgorod og Danmark. To eksempler på manglende diskussion af begreber skal omtales. Såvel m.h.t. Kiel som Plön nævnes *fiskeri* som professionelt erhverv (s. 102 f., 309 f. og 316). Professionelle fiskere kan have været til stede i meget store byer, men det normale i middelalderen var, at bønder og borgere selv fiskede (også den berømte skånesild). Det andet eksempel er fortolkningen af den borger-menighed (*»meenheit«*), som optræder siden 1300-tallet i Plön (s. 324 f. og 328). Willert taler om, at borgerne i byen havde »en vidtgående medbestemmelse« i forhold til rådet, sammenlignet med Oldesloe og Kiel (s. 340).

Det er altid problematisk at generalisere, men det kan heroverfor nævnes, at i senmiddelalderens danske byer stammede både rådmændene og repræsentanterne for »menige almue« fra de samme velhavende kredse. Der var tale om elitens selvjustits (Kulturhist. Leks. for nord. Middelalder, s.v. »Ting« sp. 363). Imod en lignende antagelse for de nordtyske byers vedkommende er der ikke argumenteret overbevisende af Ebel (Lübisches Recht I, 1971, s. 294-301).

Som helhed er Helmut Willerts arbejde grundigt og oplysende. Det har kun én meget alvorlig mangel: Der er ikke en eneste byplan eller et kort over »bylandskaber« i det, skønt netop topografiske diskussioner spiller en betydelig rolle i bogen. Når man betænker den tyske tradition for produktion af fremragende kort, er det uforståeligt. I selve området er der en fin kartografisk tradition tilbage til 1500- og 1600-tallet (Marcus Jordanus og Johs. Mejer). Willerts bog kan kun forstås, hvis man sidder med f.eks. Degn & Muus' »Topographischer Atlas Schleswig-Holstein«, Keyser's »Städtegründungen« og Klose & Martius' »Ortsansichten und Stadtpläne« (alle er nævnt i litteraturlisten).

Helmuth Schledermann

Schleswig-Holsteinische Regesten und Urkunden Band 11: Die Protokolle des Lübecker Domkapitels 1535-1540. Bearbeitet von Wolfgang Prange. (Karl Wachholtz, 1990). 330 s., 70 DM.

I 1980 bragtes udgivelsen af de egentlige slesvig-holstenske regester indtil år 1400 omsider til afslutning, godt hundrede år efter arbejdets påbegyndelse. Derefter er man i serien *Schleswig-Holsteinische Regesten und Urkunden* gået